

ПРИВАТИЗАЦІЯ ТА АКЦІОНУВАННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

М. О. Кужелєв, А. М. Хімченко

Донецький національний університет,

б. 24, вул. Університетська, м. Донецьк, Україна, 83001.

E-mail: m-kristo@ya.ru, himan@meta.ua

Отримана 15 листопада 2012, прийнята 21 грудня 2012.

Анотація. У роботі розглянуто теоретичні та методологічні аспекти здійснення процесів приватизації та акціонування в Україні на сучасному етапі розвитку економічної системи й суспільних відносин. Зокрема, проаналізовано основні схеми приватизації колишньої державної власності в країнах Східної Європи та проведено їх порівняльний аналіз і можливості адаптації з точки зору формування національної моделі акціонування. Розглянуто сутність таких економічних категорій, як «приватизація» і «акціонування», визначено основні етапи здійснення приватизації та запропоновано авторський підхід до питання періодизації процесу акціонування в Україні. Виділено основні проблеми розвитку національного корпоративного сектора економіки в умовах динамічного зовнішнього середовища. Крім того, запропоновано основні рекомендації щодо формування й розвитку національного корпоративного сектора економіки, у тому числі на основі приватизації об'єктів державної власності груп А, Д, Е та Ж.

Ключові слова: акціонування, приватизація, корпорація, корпоративний сектор економіки, механізм корпоративного управління.

ПРИВАТИЗАЦИЯ И АКЦИОНИРОВАНИЕ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРА: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И УКРАИНСКИЕ РЕАЛИИ

М. А. Кужелєв, А. Н. Химченко

Донецкий национальный университет,

д. 24, ул. Университетская, г. Донецк, Украина, 83001.

E-mail: m-kristo@ya.ru, himan@meta.ua

Получена 15 ноября 2012, принята 21 декабря 2012.

Аннотация. В работе рассмотрены теоретические и методологические аспекты осуществления процессов приватизации и акционирования в Украине на современном этапе развития экономической системы и общественных отношений. В частности, проанализированы основные схемы приватизации бывшей государственной собственности в странах Восточной Европы и проведен их сравнительный анализ и возможности адаптации с точки зрения формирования национальной модели акционирования. Рассмотрена сущность таких экономических категорий, как «приватизация» и «акционирование», определены основные этапы осуществления приватизации и предложен авторский подход к вопросу периодизации процесса акционирования в Украине. Выделены основные проблемы развития национального корпоративного сектора экономики в условиях динамической внешней среды. Кроме того, предложены основные рекомендации по формированию и развитию национального корпоративного сектора экономики, в том числе на основе приватизации объектов государственной собственности групп А, Д, Е и Ж.

Ключевые слова: акционирование, приватизация, корпорация, корпоративный сектор экономики, механизм корпоративного управления.

PRIVATIZATION AND CORPORATIZATION AS THE BASIS OF THE CORPORATE SECTOR: UKRAINIAN FOREIGN EXPERIENCE AND REALITIES

Mykhailo Kuzheliev, Andriy Khimchenko

Donetsk National University,

24, University Str., Donetsk, Ukraine, 83001.

E-mail: m-kristo@ya.ru, himan@meta.ua

Received 15 November 2012, accepted 21 December 2012.

Abstract. In the article the theoretical and methodological aspects of the implementation of the privatization and corporatization in Ukraine at the present stage of development of the economic system and society have been considered. In particular, the analysis of the main schemes of privatization of former state property in eastern Europe and conducted a comparative analysis and the ability to adapt in terms of forming a national model corporatization have been analysed. The essence of economic categories such as "privatization" and "corporatization", the basic stages of privatization and the proposed architectural approach to periodization of the privatization process in Ukraine have been given. The main problems of the corporate sector of the national economy in a dynamic environment have been given. In addition, the proposed basic guidelines for the formation and development of national corporate sector, including the privatization of state property in Groups A, E, F and G have been suggested.

Keywords: corporatization, privatization, corporation, the corporate sector, corporate governance mechanism.

Постановка проблеми

Динаміка розвитку країн з ринковою економікою доводить, що економічний, технологічний та науковий прогрес став поштовхом для створення великих корпоративних структур. Цей процес не набув би масштабного значення без формування ринкового механізму. Корпоративні структури є основою економіки більшості країн світу і мають досить велике значення для подальшого розвитку економіки України та її трансформації у світовий простір. Становлення ринкової економіки в Україні потребує створення ефективно діючого ринкового механізму. Ринкові трансформації в Україні об'єктивно обумовлюють зміну інституційних форм суб'єктів господарської діяльності. Одним з проявів цього процесу є формування корпоративного сектора економіки. Для активізації процесів реформування економіки у ринкову багату країн, в тому числі і Україна, почали процеси приватизації та акціонування (корпоративізації). Саме це визначає потребу більш ґрунтовно дослідити досвід України та зарубіжних країн щодо процесів приватизації та акціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Великий внесок у дослідження економічних та правових аспектів приватизації та акціонування здійснили: В. П. Бабич, М. М. Єрмошенко, в організаційний та соціальні аспекти цих процесів: Г. В. Задорожний, П. Х. Кучерявенко, С. А. Ледомська, В. С. Ларцев, Г. М. Ключников, І. Н. Буряковський – вивчають процес приватизації в Україні, розглядають його етапи та механізми. Для того, щоб зрозуміти, який ефект для економіки України надала приватизація, потрібно ґрунтовно дослідити її сутність та організаційно-правові механізми, так як нині досвід України у формуванні корпоративних структур незначний і нерідко потрібно звертатись до зарубіжної практики цього процесу.

Мета дослідження

Метою статті є визначення особливостей процесу приватизації та акціонування в Україні та дослідження зарубіжного досвіду цих процесів.

Основні результати дослідження

Приватизація в постсоціалістичних країнах не була рівномірно поступальним процесом зміни

титулу власності підприємств з державного на приватний або змішаний. Формування структури економіки, за критерієм форм власності, що відповідає вимогам ринку, здійснювалося поетапно, з уповільненнями, відступами і коригуваннями первинних програмних установок. Практично всюди початку нормальної легітимної приватизації за стандартними схемами і згідно із спеціальними законами і державними програмами передував етап так званої спонтанної приватизації. Якщо передача новим власникам малих і частини середніх підприємств через оренду, продаж і реституцію (повернення колишнім власникам власності, націоналізованої після другої світової війни) пройшла досить легко і успішно, то «велика» приватизація зіткнулася з істотними труднощами.

У Болгарії, Польщі, Румунії і Чехословаччині (пізніше – Чехія і Словаччина) були прийняті ваучерні схеми приватизації. Але, за винятком Чехословаччини, вони не здійснювалися на практиці аж до середини 90-х років, коли в цих країнах вже виникли ринкова банківська система і фондовий ринок. У ці роки різні представники і групи правлячих кіл боролися за контроль над державною власністю і ділили її. У результаті до 1995–1996 рр. в сферу ваучерної приватизації потрапили ті підприємства, які держава не могла продати приватним особам або організаціям. В цей час ваучерна приватизація вже повністю втратила привабливість для населення. Відмітно, що на референдумі, що відбувся в Польщі в лютому 1996 р., більшість громадян висловилися на підтримку платної приватизації.

Єдиним прикладом швидкої і успішної ваучерної приватизації у Східній Європі є приватизація в Чехії і Словаччині, що пройшла в 1992–1994 рр. Вона багато в чому аналогічна схемі ваучерної приватизації в Росії. Громадяни Чехії і Словаччини отримували ваучери, які могли обміняти на акції підприємств або на акції інвестиційних фондів. Проте, у відмінну від Росії, чеські і словацькі інвестиційні фонди не припинили існування після завершення приватизації, а перетворилися на власників колишнього державного майна.

Практика східноєвропейських країн, особливо Болгарії і Румунії, виявила україн неа-

тивні наслідки затягування термінів приватизації. В умовах економічної лібералізації держава багато в чому втрачає можливість контролювати держпідприємства. Майно, що фактично втратило власника, стає об'єктом зловживань.

У 1997–1998 рр. проблема фінансування бюджету з найбільшою гостротою постала перед Болгарією, Угорщиною і Румунією, хоча проявилася і в Польщі, і в Чехії. Державні органи цих країн приступили до приватизації великих об'єктів енергетики, важкої промисловості і транспорту. Головна складність полягає в тому, щоб залучити покупців до цих об'єктів, які зазвичай відрізняються хронічною збитковістю і обтяжені великою соціальною інфраструктурою, застарілим устаткуванням і надмірною зайнятістю. Наприклад, в Угорщині одні і ті ж енергетичні і транспортні компанії доводилося виставляти на торги п'ять–шість разів.

Для деяких країн, наприклад для Болгарії, характерне прагнення продати держпідприємства дешевше, але якнайшвидше. Це пояснюється необхідністю терміново поповнити бюджет, а також пов'язано з необхідністю робити великі платежі за зовнішній борг. З цієї ж причини Болгарія, єдина з країн Східної Європи, відновила практику приватизації за «схемою Брэйді» (названою по імені міністра фінансів США кінця 80-х років), яка передбачає продаж державної власності зарубіжним інвесторам і проведення екологічних заходів міжнародного значення в залік погашення зовнішнього боргу.

Згідно із Законом України «Про приватизацію державного майна» № 2163-ХІІ, від 4 березня 1992 року, приватизація державного майна – це відчуження майна, що перебуває у державній власності, і майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до цього Закону, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України [1, ст. 1].

Під акціонуванням розуміють перетворення державного підприємства у відкрите акціонерне товариство. Акціонування має багатозначний сенс, а саме:

- представляє собою один із способів приватизації. У порівнянні з іншими – аукціонним, конкурсним, орендним – це найбільш розповсюджений спосіб приватизації для переважної більшості середніх і крупних підприємств. Головна його позитивна риса полягає в тому, що він дозволяє в широких масштабах країни значно прискорити приватизаційний процес при збереженні над ним контролю з боку державних органів. Через акціонування вдається досягти необхідного балансу інтересів різних прошарків суспільства при здійсненні приватизації державної власності;
- є початковою стадією приватизації. За формальною зміною організаційно-правової форми підприємства стоять глибинні процеси поступової зміни власника. Вже на цій стадії частина капіталу держави переходить у приватну власність членам трудового колективу. І хоч деякий час держава може залишатись власником якоїсь частки капіталу підприємства, тим не менше створюване підприємство вже не державне, але ще і не приватне;
- створює реальні передумови для завершення стадії приватизації, коли остання частка акцій, що належить державі, надходить у відкритий продаж.

Головна мета акціонування (як і приватизації в цілому) – забезпечити перехід країни до ефективної, соціально орієнтованої ринкової економіки [2, с. 27].

Приватизація державних підприємств – складна соціальна, економічна і організаційно-правова проблема. З одного боку, потрібно передати колишню суспільну власність до рук справжніх господарів, людей працелюбних і підприємливих, а з іншого – неможливо допустити збагачення так званої номенклатури, державних чиновників. Необхідно створити справедливий доступ для отримання власності для кожної людини [2, с. 27–28].

Приватизація та акціонування підприємств є серцевиною економічної реформи, оскільки призводять до трансформації економічних і соціально психологічних відносин між усіма учасниками виробничого процесу. Ця трансформація може бути успішно здійснена тільки в тому випадку, якщо мета приватизації та акці-

онування й способи її досягнення сприймаються суспільством, і суспільство активно бере участь у цьому процесі. У протилежному випадку виникає протидія, гальмуючи хід реформи або викривляючи її цілі й методи [3].

Реформування виробництва на основі приватизації і акціонування підприємств не є простим та швидким і не завершується перерозподілом власності. Можна виділити декілька першочергових етапів такого реформування:

- 1) первісна приватизація і акціонування («сертифікатна» і «грошова» приватизація) завершуються формуванням акціонерних товариств, емісією акцій та їх реалізацією на первинному ринку;
- 2) соціально-психологічна і ділова адаптація працівників підприємства і акціонерів до нових відносин власності;
- 3) вихід на вторинний ринок акцій і формування цілісного акціонерного механізму зростання і розвитку виробництва;
- 4) утворення крупних акціонерних компаній і формування власного механізму позикових коштів.

Залежно від форм і методів можна умовно виділити три основних етапи приватизації в Україні:

- 1 етап (1991–1994 рр.): приватизація – це корпоратизація державних підприємств;
- 2 етап (1995–1998 рр.): масова сертифікаційна приватизація;
- 3 етап (з 1999 р.): індивідуальна грошова приватизація.

Так, в Україні офіційно було визначено й заплановано три основних способи приватизації й формування корпоративного сектора [4, с. 206]: оренда державних підприємств трудовими колективами з наступним їх викупом та перетворенням на неподільне колективне («народне») підприємство чи акціонерне товариство закритого типу; корпоратизація (акціонування) державних підприємств із наступним відкритим продажем акцій через аукціони та комерційні й інвестиційні конкурси; масова безгрошова сертифікатна приватизація з рядом пільг для трудових колективів та керівників підприємств.

Специфічні особливості розвитку України, її соціально-економічні, ідеологічні та політичні реалії, трансформаційні процеси, відсутність

недержавного сектора економіки (85,5 % підприємств були власністю держави); необхідність прискорення темпів приватизації зумовили актуальність зазначених способів та етапів приватизації й корпоратизації. Слід зазначити, що в основу моделі було покладено принципи соціальної справедливості та рівності розподілу й продажу державного майна, гарантування рівності прав громадян у приватизаційному процесі.

Початковим способом великої приватизації став вищезазначений перший варіант, але через ряд недоліків та головним чином із політичних міркувань був нереалізований. Примусова корпоратизація підприємств, тобто створення відкритих акціонерних товариств із 100%-м пакетом акцій на початку в руках держави торкнулася підприємств, що повністю перебували у державній власності й включалися до приватизаційних програм, а також орендних підприємств зі змішаною формою власності, у якій державі належало понад 75 % статутного капіталу.

Підприємці прагнули освоїти нерозвинений ринок споживчих товарів і послуг. Це стало чинником первісного нагромадження значного приватного капіталу в Україні. Таким чином, розпочався другий етап – масова сертифікаційна приватизація, яка тривала з 1995 до 2000 р. У 1995 р. було випущено приватизаційні майнові сертифікати (далі – ПМС), а у 1998 р. близько 45,7 млн українських громадян отримали ПМС, що становило 87,98 % від загальної кількості населення. Згідно з планами всі громадяни мали використати право на свій пай у державній власності. Загалом за сертифікатними схемами було приватизовано 7 074 підприємства, тобто 99,3 % виставлених на аукціони. Це становить 47 % від вартості державного майна [5, с. 15].

У 1998 р. розпочався третій трансформаційний етап – перехід від масової до індивідуальної грошової приватизації великих об'єктів та залишкових пакетів акцій держави. На відміну від інших країн, український приватизаційний процес пішов в іншому напрямі, були допущені великі помилки сертифікатної приватизації. Програмою було передбачено індивідуальний підхід до приватизації, що означає підвищення інвестиційної привабливості об'

єктів і ліквідності емітованих цінних паперів шляхом застосування процедури реструктуризації організаційної структури підприємств та їх боргів.

Об'єктами приватизації насамперед стали промислові гіганти, підприємства-монополісти, що належали до галузей, приватизацію яких планували здійснити пізніше. Лише 25 % майна отримали номінальні власники сертифікатів, які не були працівниками приватизованих підприємств, а дві третини великих і середніх підприємств потрапили у власність керівників і працівників підприємств. Таким чином, 80 % населення одержали лише 25 % державної власності, відповідно, про рівність і справедливість такого розподілу прав власності говорити не доводиться [6, с. 446–447]. Після закінчення сертифікатних аукціонів значна кількість приватизаційних сертифікатів, так само, як і житлових чеків, «зависла» в системі аукціонних центрів та обслуговуючих їх банках, а процедури їх погашення або повернення населенню були відсутні [7, с. 22]. Обмінявши сертифікати на акції, кілька десятків мільйонів акціонерів були позбавлені можливості вільно реалізувати належні їм акції, не говорячи вже про інші задекларовані фундаментальні права акціонера [8, с. 138–139]. Відповідно до зарубіжних моделей, першочерговими об'єктами приватизації мали бути торгівля, побутове обслуговування та громадське харчування, щоб забезпечити формування ринкової інфраструктури в Україні.

Третій грошовий приватизаційний етап не сприяв досягненню основних цілей запланованої реалізації української моделі приватизації, таких як: формування ринкової інфраструктури, залучення зарубіжних інвестицій та становлення українського власника-інвестора, підвищення ефективності державного сектора, впровадження інноваційних технологій, формування українського виробника, який був би спроможний задовольняти потреби споживачів та випускати конкурентоспроможну продукцію. Слід зазначити, що поряд з негативними наслідками були і позитивні результати процесу роздержавлення й приватизації в Україні, а саме: стимулювання прискореного розвитку недержавного сектора економіки, формування на основі найбільш активних сил суспільства

класу приватних власників, які були зацікавлені в модернізації виробництва та ефективно використанні матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; кардинальні зміни структури власності; ліквідація монополізму держави та власне формування якісно нового ринкового середовища. Безперечно, поява нових приватних власників була одним із чинників подолання глибокої системної кризи 1990-х рр. У 2000–2003 рр. реальний ВВП в Україні зріс на 31,5 %, обсяг продукції промисловості – на 59,0 %, сільського господарства – на 10,0 %, експорт товарів і послуг – на 79,7 %, доходи населення – на 120,8 %; вартість основних засобів в економіці впродовж 2000–2002 рр. збільшилася на 23,3 % [7–9].

Приватизація мала численні недоліки концептуального, нормативно-правового, організаційно-методичного, економічного, судово-виробничого, інформаційного характеру. Особливо слід зазначити, що приватизація здійснювалася часто тіншовими, а нерідко й кримінальними методами. На найвищому рівні офіційно визнано, що держава фактично не контролювала ці процеси [10, 11].

Безсистемна, інституціонально не забезпечена масова приватизація призвела до фантастичного перерозподілу суспільного капіталу на користь олігархів. Загалом майже 85 % вартості державного майна було фактично приватизовано на безоплатній основі (38 % – через механізми створення так званої колективної власності і 47 % – за сертифікатами) [7, с. 163]. В Україні приватизація «вилася» у просту передачу нагромадженого суспільного багатства до сфери обслуговування інтересів державних чиновників або кримінально-бюрократичної корпорації [12, с. 49].

Приватизація на цьому етапі формування корпоративного сектора – необхідний процес. Протягом 9 місяців 2010 року приватизовано 140 об'єктів державної власності груп А, Д, Е та Ж, а саме: 111 об'єктів групи А, 8 об'єктів незавершеного будівництва (група Д), 11 об'єктів групи Е та 10 об'єктів групи Ж. Надходження від продажу зазначених об'єктів становить 146,5 млн грн., а також 1,08 млн дол. США. За аналогічний період 2009 року було приватизовано 164 об'єкти, надходження коштів за цими операціями склало 114,8 млн грн. [13].

Обов'язковою умовою ефективного розв'язання проблем корпоративного соціально-економічного розвитку є остаточне формування та подальше вдосконалення національної системи корпоративного сектора, в якій мають бути належно презентовані права й інтереси всіх учасників корпоративних відносин відповідно до їх внеску в діяльність акціонерних товариств. Саме тому створення механізмів корпоративного управління є одним із завдань сучасної економічної політики. На близьку перспективу формування корпоративного сектора стає пріоритетним напрямом ринкових реформ, роль держави в цьому процесі полягатиме, насамперед, у створенні сприятливих загальних умов для розвитку корпоративних відносин та подальшому формуванні найбільш адекватних реаліям економіки України корпоративних структур.

Основними пріоритетами корпоративного розвитку вітчизняних акціонерних товариств та інших корпоративних утворень на тривалу перспективу, формування належної системи корпоративного управління мають стати: завершення продажу призначених для роздержавлення часток державного майна й остаточне безумовне закріплення підсумків приватизації; створення дієвих економічних, організаційних, правових механізмів забезпечення прав та інтересів учасників корпоративних відносин; підвищення інвестиційної привабливості вітчизняних акціонерних товариств через сприяння скороченню ризиків інвестування в Україні; формування належної інфраструктури корпоративних відносин і корпоративного управління в цілому; сприяння розвитку ринкових механізмів перерозподілу корпоративного контролю та спрощення процедур передачі прав власності; удосконалення організації корпоративних відносин та управління діяльністю акціонерного товариства; сприяння підвищенню інформаційної прозорості корпоративних відносин в акціонерних товариствах; формування відкритої корпоративної культури, зорієнтованої на забезпечення прав та інтересів усіх учасників корпоративних відносин.

Висновки

Приватизація державного майна – це відчуження майна, що перебуває у державній власності,

і майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України, а під акціонуванням розуміють перетворення державного підприємства у відкрите акціонерне товариство. Головна мета акціонування, як і приватизації в цілому, – забезпечити перехід країни до ефективної, соціально орієнтованої ринкової економіки.

Приватизація в постсоціалістичних країнах не була рівномірно поступальним процесом зміни титулу власності підприємств з державного на приватний або змішаний. Формування структури економіки, за критерієм форм власності, що відповідає вимогам ринку,

здійснювалося поетапно, з уповільненнями, відступами і коригуваннями первинних програмних установок. Практично всюди початку нормальної легітимної приватизації за стандартними схемами і згідно із спеціальними законами і державними програмами передував етап спонтанної приватизації.

Створення механізмів корпоративного управління є одним із завдань сучасної економічної політики. На близьку перспективу створення корпоративного сектора стає пріоритетним напрямом ринкових реформ, роль держави в цьому процесі полягатиме, насамперед, у створенні сприятливих загальних умов для розвитку корпоративних відносин та подальшому формуванні найбільш адекватних реаліям економіки України корпоративних структур.

Література

1. Про приватизацію майна державних підприємств [Текст] : Закон України № 2163-ХІІ від 4 березня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – С. 709–722.
2. Берзон, Н. И. Акционерное общество: капитал, правовая база, управление [Текст] : практ. пособие для экономистов и менеджеров / Н. И. Берзон, А. П. Ковалев. – М. : Финстатинформ, 1995. – 155,[2] с. – ISBN 5-7166-0103-0.
3. Круглов, М. И. Стратегическое управление компанией [Текст] / М. И. Круглов. – М. : Русская Деловая Литература, 1998. – 768 с.
4. Ледомська, С. Підсумки сертифікатної приватизації в Україні (1995–2000 рр.) [Текст] / С. Ледомська, В. Ларцев // Економіка України. – 2001. – № 5. – С. 14–22.
5. Ларцев, В. С. Українська приватизація у спогадах і роздумах [Текст] / В. С. Ларцев, Г. М. Ключников. – К. : Поліграф-Інформ, 2001. – 479 с.
6. Десять років соціально-економічних перетворень в Україні: спроба неупередженої оцінки [Текст] / за ред. І. Бураковського. – К. : К.І.С., 2002. – 120 с.
7. Інформація про хід приватизації державного майна в Україні за 2003 р. [Текст] / Фонд державного майна України // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2004. – № 3(139). – С. 12–16.
8. Гохан, П. А. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний [Текст] : пер с англ. / П. А. Гохан. – 2-е изд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 740 с.
9. Сірко, А. В. Становлення і розвиток корпоративного сектору в перехідній економіці [Текст] : дис. на здобуття ... д. е. н. : спец. 08.00.01 / А. В. Сірко ; КНУ. – К., 2005. – 428 с.

References

1. Law of Ukraine No. 2163-XII dated back to March, 4, 1992 "About privatization of chattel of government enterprises". In: *Register of the Parliament of Ukraine*, 1992, Number 24, p. 709–722. (in Ukrainian)
2. Berzon, N. I.; Kovalev, A. P. Cooperative association: funds, legal framework, management. Practical guide for economists and managers. Moscow: Finstatinform, 1995. 155 p. ISBN 5-7166-0103-0. (in Russian)
3. Kruglov, M. I. Strategic management of firms. Moscow: Russian Business Books, 1998. 768 p. (in Russian)
4. Ledomska, S.; Lartsev, V. Results of certification privatization in Ukraine (1995-2000). In: *Economy of Ukraine*, 2001, Number 5, p. 14–22. (in Ukrainian)
5. Lartsev, V. S.; Kliuchnykov, G. M. Ukrainian privatization in memory and thoughts. Kyiv: Poligraf-Inform, 2001. 479 p. (in Ukrainian)
6. Ten years of social and economic reforms in Ukraine: effort of overdone estimation. Edited by I. Burakovskiy. Kyiv: K.I.S., 2002. 120 p. (in Ukrainian)
7. Information about passage of privatization of state property in Ukraine during 2003. In: *State Gazette about privatization*, 2004, Number 3(139), p. 12–16. (in Ukrainian)
8. Gohan, P. A. Amalgamation, acquisition and restructurings of corporate. 2nd edition. Moscow: Alpina Biznes Buks, 2006. 740 p. (in Russian)
9. Sirko, A. V. Start-up and development of corporate sector in transition economy: doctoral thesis: specialty 08.00.01. Kyiv, 2005. 428 p. (in Ukrainian)
10. Inozemtsev, V. Creative initiative of present-day corporate. In: *International economics and relations*, 1997, Number 11, p. 18–30. (in Russian)

10. Иноземцев, В. Творческое начало современной корпорации [Текст] / В. Иноземцев // *Мировая экономика и международные отношения*. – 1997. – № 11. – С. 18–30.
11. Приватизація в новому тисячолітті: досягнення, прорахунки та найближчі перспективи [Текст] / видраговано автором // *Державний інформаційний бюлетень про приватизацію*. – 2002. – № 1. – С. 6–60.
12. Коляда, Т. Об эффективности использования денежных средств от приватизации государственного имущества [Текст] / Т. Коляда // *Экономика Украины*. – 2002. – № 7. – С. 42–46.
13. Фонд державного майна України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.spfu.gov.ua>.
11. Privatization in new millennium: progress, miscalculation and near-term prospects. In: *State Gazette about privatization*, 2002, Number 1, p. 6–60. (in Ukrainian)
12. Koliada, T. About utilization efficiency of funds from privatization of state property. In: *Economy of Ukraine*, 2002, Number 7, p. 42–46. (in Russian)
13. The State Property Fund of Ukraine. Accessed at: <http://www.spfu.gov.ua>. (in Ukrainian)

Кужелев Михайло Олександрович – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи Донецького національного університету. Наукові інтереси: методологія розвитку системи корпоративних відносин в Україні.

Хімченко Андрій Миколайович – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Донецького національного університету. Наукові інтереси: методологія дослідження корпоративних відносин в Україні.

Кужелев Михаил Александрович – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела Донецкого национального университета. Научные интересы: методология развития системы корпоративных отношений в Украине.

Химченко Андрей Николаевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории Донецкого национального университета. Научные интересы: методология исследования корпоративных отношений в Украине.

Mykhailo Kuzheliev – PhD (Economics), Associate Professor, Banking and Finance Department, Donetsk National University. Research interests: methodology for development of the system of corporate relations in Ukraine.

Andriy Khimchenko – PhD (Economics), Associate Professor, Economic Theory Department, Donetsk National University. Research interests: research methodology of corporate relations in Ukraine.